

кримінальному праві другої половини XVIII ст. Обтяжуючими обставинами під час призначення покарання були неодноразове вчинення злочину та вчинення злочину групою осіб. До пом'якшення відповідальності призводило таке: вчинення злочину в юному віці, вчинення його поза свідомості того, що відбувається, та в інших випадках.

Досить докладно регламентувалося звільнення від відповідальності за злочини, вчинені у стані крайньої необхідності. Наприклад, у випадку вбивства розрізняли покарання за навмисні й ненавмисні вбивства та за вчинені випадково. Кодекс звужував діапазон кримінальних репресій. Багато дрібних злочинів було віднесено до компетенції поліцейської юстиції, вводилося точне визначення поняття злочину та його класифікація. Всі злочини даний кодекс поділяв на публічні та приватні.

До преших належали злочини проти релігії, корони і держави, а також посадові злочини; до ругих — вбивство, крадіжка, статеві злочини, злочини проти моралі та сімейного укладу тощо. Обмежуючи церковну юрисдикцію, австрійський кримінальний кодекс 1768 р. значне місце приділив сексуальним злочинам і злочинам проти моралі та сімейного укладу. Чи не вперше в австрійському кримінальному законі було передбачено відповідальність за злочини, вчинені шляхом друку (пасквілі, карикатури та інші).

Кодекс виключив найжорстокіші види покарань (утоплення, розів'язання кін'явки, пововання живим), проте зберіг такі покарання, як спалення, четвертування. Колесування, повішання, відрубання голови, що було ще пережитком феодального ладу. Кримінальний кодекс передбачав застосування також: проганання крізь стрій, тюремне ув'язнення, заслання, громадські роботи, штрафи, усунення з посади, позбавлення прав. Додатковою мірою покарання була конфіскація майна (повністю або частково).

ЄФРЕМОВА Н. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЕКТ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПАРТІЇ 1905 Р.: ПРИЧИНИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Історія розвитку конституційно-правових доктрин в Україні нараховує не одну сотню років. Умови їх виникнення, розвитку і трансформації, як і доля української державності, ніколи не були простими. Отже, в умовах сучасної підготовки конституційної реформи в Україні

звернення до історії вітчизняного конституціоналізму викликає не аби який інтерес.

Як відомо, 22 січня 1905 р. в Російській імперії почалась революція, яку пов'язують з розстрілом царськими військами мирної ходи неозброєних громадян, які йшли просити царя захистити їх від різного роду утисків. Враховуючи всю складність політичної ситуації в державі, влада повинна була діяти швидко і обережно. Підготовка Основного закону держави стала потужним імпульсом для пошуків найбільш досконалого проекту, внаслідок чого з'явилась низка праць в області реорганізації влади та державного устрою Російської імперії.

Так, наприклад, 1 вересня 1905 р. націонал-радикальне крило українського руху запропонувало свій варіант конституційного проекту. Його було надруковано українською мовою у Львові, в єдиному номері часопису «Самостійна Україна» під назвою Основний закон «Самостійної України» Спілки Народу Українського. Авторами проекту вважають групу членів Української Народної Партії на чолі з М. Міхновським, але точної інформації стосовно авторства проекту не існує. Проект складається з 10 розділів та містить 118 статей. Аналізуючи його 1-й розділ відразу ж відчувається вагомість двох центральних ідей цього проекту, це — суверенітет нації і суверенітет особи. Передусім, це пов'язано з політичним завданням УНП та політико-ідеологічними уподобаннями її керівників, які сподівались на нове політичне самовизначення українського народу в процесі зламу абсолютизму та капіталізму в Російській імперії.

Однак національне звільнення для М. Міхновського не було самоцільлю. У його теоретичній спадщині здобуття національної самостійної держави було лише засобом досягнення інших важливих завдань. Суверенна Україна, на думку М. Міхновського, необхідна насамперед для створення належних умов для розквіту українського народу й індивідуального розвитку кожного українця незалежно від статі, віросповідання та освіти.

В 1-му розділі проекту встановлювався розподіл України на 9 земель. При цьому, кожна земля визнавалась «спількою вільних і самоправних громад» (с. 2). За своїм устроєм держава повинна була стати унітарною. Згідно 2-го розділу проекту, територія України повинна була належати українському народові на правах спільної власності. Однак, націоналізація землі передбачалась залежно від національності власника. Так, у ст. 5 зазначалось що земля у власника українця викупувалась, а «від чужинців відбирається без відшкодування». Ніяка частина національної землі не могла нікому належати на правах приватної власності окрім ґрунтів, що знаходились під будинками. Така земля могла бути націоналізована лише згідно майбутнього спеціального закону. При цьому чужинці не мали права не тільки на приватну власність на землю, а і на право користування землею в Україні. Незначні поступки для іноземців

передбачались в ст. 11, де закріплювалось право іноземця на натуралізацію «через його прийняття якоюсь громадою законодатним шляхом. Тільки така натуралізація надає чужинцеві всі права українця.». Згідно ст. 117 іноземці, що оселилися в Україні за 10 років до оголошення і прийняття цієї Конституції, проживали там безперервно можуть отримати рівні з природними українцями права, згідно встановленого порядку і власного бажання. Також ст. 111 проекту іноземцям гарантувалось право на захист його особи та майна згідно українських законів. Отже з наведеного ми бачимо, що встановлення заборони іноземцям володіти чи користуватись українськими ґрунтами вбачалась авторами проекту як гарантія захисту стратегічних інтересів Української держави.

Четвертий розділ проекту «Власти» є самим об'ємним, він містить 65 статей зі 118. Згідно проекту державна влада повинна була належати всьому українському народові — Всеукраїнській Спільці і поділятися на законодавчу, виконавчу і судову. Перша мала здійснюватися двопалатним парламентом, «двома хатами» — Радою представників і Сенатом, які мали формуватися шляхом загальних, прямих, рівних, безпосередніх виборів шляхом таємного голосування.

Виконавчу владу автори передавали Президенту Всеукраїнської спільки (ст. 34), який обирався «через плебісцит на 6 років» (ст. 63) та вважався недоторканою особою (ст. 64), але він міг бути відкликаний зі свого посту у випадку нехтування ним Конституції (ст. 75). На такий випадок передбачалось створити «народний суд» з членів обох хат і вищого касаційного суду, який також би призначив нові вибори президента.

На зауваження заслуговує той факт, що в 7 розділі проекту членів УНП, регулярної армії та флоту не передбачалось (ст. 104). Замість регулярної армії в державі, згідно проекту передбачалась міліція в кожній громаді (с. 104). Така позиція в проєкті не була випадковістю. Згідно соціалістичної ідеології, армія, прокуратура та багато інших інституцій вважались органами примусу в державі, за допомогою яких здійснювалась політика капіталістів-узурпаторів. З часом, таке саме висловлювання пролунає і у В. Винниченка, який в 1917–1918 рр. заявив, що миролюбні українці не збираються нападати на сусідів, отже і армія їм непотрібна.

Значне місце в проєкті Основного закону займає питання закріплення демократичного суду в державі та самоврядування на місцях, яке здійснювалось виборними земськими і громадськими радами «за своїми земськими й громадськими законами» (ст. 95). Також встановлювалось широке коло прав громадян України, які за задумом М. Міхновського повинні були стати основою нової незалежної держави. Українським громадянам гарантувались такі права, як право на особисту свободу, свободу віросповідання, рівні права між чоловіками та жінками, заборонявся поділ населення на касты. Офіційною мовою проголошувалась мова українська, але іншим мовам гарантувалось вільне використання

(ст. 28). Державним оголошувався прапор з блакитно-жовтим забарвленням (ст. 108), столицею визначалось м. Київ (ст. 109).

Отже з наведеного можна зробити висновок, що проект Основного закону, підготований 1905 р. під головуванням М. Міхновського, було розроблено з метою відродження Української держави, в якій українському народові гарантувались основні права людини незалежно від її соціального походження, віросповідання, статі. За формою правління Україна повинна була перетворитися на парламентсько-президентську республіку, з доволі демократичним режимом влади та стати унітарною за територіальним устроєм. Розробники відверто продемонстрували, що Україна має такі ж права на власну державу, як і більшість інших країн, що перебували у складі великих імперій.

Формуючи своє бачення Основного закону України, автори проекту безумовно спиралися на досвід конституційного будівництва Європи та США, але на наш погляд, наголос на пріоритеті українців у власній державі тут є дуже сильним. Безумовно, що така ситуація була пов'язана з бажанням українських патріотів захиститися від зазіхань з боку інших держав, але Україна була і залишається багатонаціональною державою, де дискримінація населення за національною ознакою є неприпустимою.

Разом з тим, в проекті Конституції зустрічаються певні огріхи технічного та політичного характеру, які передусім пов'язані з поспішністю розробки документу, а також з популістськими уявами її авторів відносно абсолютної істинності Марксизму. Однак найбільш скандальним, на наш погляд, в проекті слід вважати пункт щодо націоналізації землі, в якому конфіскація приватних ґрунтів у власників українців і не українців вирішується неоднаково. Фактично, рішення викуповувати такі землі тільки у українських власників закріпило правову дискримінацію на рівні Основного закону держави. Цікаво, що при цьому навіть не брали до уваги того факту як користувались іноземці цими ґрунтами, якщо вони проживали там постійно менш ніж 10 років до оголошення цієї Конституції. До того ж, закріплений в ст. 5 проекту пункт про те, що приватна земля «від чужинців відбирається без відшкодування» порушував одне з природних прав людини — право приватної власності.